

J. ENDZELYNAS IR LIETUVIŲ LIAUDIES DAINOS

Simtosioms gimimo metinėms

Zigmas ZINKEVICIUS

Zymusis baltų kalbų tyrinėtojas latvių kalbininkas Janis Endzelynas, nuo kurio gimimo 1973 m. vasario 22 d. sukanka 100 metų, labai domėjosi ne tik lietuvių kalba, bet ir apskritai mūsų kultūra, ypač folkloru, visų pirma liaudies dainomis. Jis pats yra lietuvių liaudies dainas netgi vertęs į latvių kalbą. Rygos Fundamentalinės bibliotekos rankraščių skyriuje (šifras: *Endzelins VII*) saugomas klasikos vertimų sąsiuvinis, kuriame yra 12 lietuvių liaudies dainų, J. Endzelyno išverstų į latvių kalbą dar 1892–1894 m., t. y. kada būsimajam mokslininkui tebuvo tik 19–21 metai¹.

Lietuvių liaudies dainomis J. Endzelynas domėjosi ir vėliau, netgi senatvėje. Antai žinoma, kad jau po II pasaulinio karo, 1947 m. jis išvertė iš A. Juškos rinkinio (Nr. 487) liaudies dainą „O kad mudvi augov“ ir paprašė kompozitoriaus Alfredo Kalninio parašyti jai melodiją su fortepijono akompanimentu. Tai ir buvo padaryta. Žinoma dar viena lietuvių liaudies daina („Linučius roviau“), J. Endzelyno išversta 1950 m.²

Prieš keletą metų J. Endzelyno „Rinklinių raštų“ rinkinio sudarytoja Rasma Gryslė rado dar dviejų, iki šiol nežinomų, Endzelyno lietuvių liaudies dainų vertimus³. Abu iš kalbininko jaunystės laikų, parašyti 1884 m. sausio mėnesį (pažymėtos 1894.I.19 ir 1894.I.28 datos). Abi liaudies dainos verstos iš Neselmano rinkinio⁴ (Nr. 227 ir 405). Vartojama ano meto rašyba, kuri nuo dabartinės skiriasi visų pirma balsių ilgumo nežymėjimu, raidės *s* su vertikaliu diakritiku apačioje rašymu vietoj *š* ir raidžių *ee* vietoj *ie*. Versta stengiantis nenuolti nuo lietuviško originalo, nors pasitaiko ir kiek laisviau išverstų vietų, pvz., *ar manės ieškot nerūpestingos* (Neselmano tekstas: *Ar manēs jēszkot Nerupestingōs*) išversta *Vai manim gana*

¹ Vienos iš tų dainų tekstą yra paskelbusi M. Saulė-Sleinė straipsnyje „Iš prisiminimų apie akademiką J. Endzelyną“, — „Literatūra ir kalba“, VI, Vilnius, 1962, p. 330.

² Plačiau apie abu šiuos vėlyvuosius vertimus rašė M. Saulė-Sleinė minėtame straipsnyje, kur pateikė ir jų tekstą.

³ Jie minimi straipsnyje: R. Gryslė, Z. Zinkevičius, J. Endzelyno archyve, — „Kalbotyra“, XXII (1), Vilnius, 1971, 96–97.

⁴ G. M. F. Nesselmann, Litauische Volkslieder, Berlin, 1853.

Ir jalgismojas (= jālikismojas) 'argi man reikia linksintis', sukasi man ant širdies (Sukasi man ant szirdės) išversta Manim sirdi skumdina 'man širdį liūdina'.

Žemiau pateikiamas abiejų liaudies dainų latviškas vertimas kartu su lietuvišku originalu. Tiek vertimo, tiek ir originalo rašyba ir kalba paliekama netaisyta, tik dėl techninių spaustuvės kliūčių latviškame tekste s „su vertikaliu diakritiku apačioje“ pakeičiama š raide, o lietuviškame tekste vietoj z raidės su kablelio formos diakritiku viršuje pateikiama 'z⁵.

Iš lietuviško teksto matyti ne tik Neselmano vartota skirtinga nuo dabartinės rašyba, bet ir kai kurios ano meto Rytų Prūsijos lietuvių kalbos ypatybės. Latviškasis tekstas neįprastas visų pirma dėl balsių ilgumo nežymėjimo. Iš tikrųjų tokia latvių rašyba nebuvo ankstyvesnės J. Endzelyno rašybos variantas, bet nekalbininkų sudaryta ortografija, kaip vėliau J. Endzelynas sakydavo, „Rygios advokatų rašyba“.

I

*Kam serojat, masas,
Kam nedainojat?
Vai manim gana
Ir jalgismojas?*

*Ko liudit, sesytes,
Ko ne dainojat?
Ar manės jėszkot
Nerupestingōs?*

*Kam dainot lai saku,
Kam ligisma bušu?
Vairs neparnakšu
Uz mates namu.*

*O kur asz dainosiu,
Kur linksma busiu?
Ne į motytės
Namus pareisiu.*

*Kas sasildis manim
Nu kajas, rokas?
Kas runas manim
Nu miļus vardus?*

*Ak kas man suszildįs
Kojas rankeles?
O kas man kalbēs
Meilēs žodelius?*

*Tev virmate sildis
Nu kajas, rokas,
Tev tauteets runas
Nu miļus vardus.*

*Anyta suszildįs
Kojas rankeles,
Bernytis kalbēs
Meilēs žodelius?*

⁵ Rankrašty iššifruoti padėjo fil. m. k. R. Gryslė (Ryga) ir doc. J. Kabelka. Už tai jiems nuoširdi padėka.

*Kad virmate sildis,
Bus jaraud manim,
Kad tauteets runas,
Sirds norims manim.*

*Anytai beszildant
Graudzey pawerksiu,
Bernužiui kalbant
Szirdį ramdisiu.*

II

*Ritos agri ceļotees,
Baltu muti mazgajot
Man tauteetis sanos slav,
Manim sirdi skumdina.*

*Ko, mamiņa, dariji!
Mani jaunu vadiji
Pee netikļa tauteeša,
Pee netikļa tauteeša.*

*Mani jaunu vadiji
Pee netikļa tauteeša,
Ko nei reizi redzeju,
Nei vardiņu saciju.*

*Viņš nodzera kumeļu,
No kumeļa segliņus;
Nodzers jaunu mani ar,
No rociņas gredzenu.*

*Jel apklusti, meitiņa,
No netikļa projam bedz!
Es, mamiņa nevaru,
Vaiņadziņa manim nav.*

*Anksti rytą keldama,
Baltay burną prausdama,
Stow bernytis pri szalės,
Sukasi man ant szirdės.*

*Ką, moczute, padarei!
Manę jauną iszleidei
Už to szelmjo bernužio,
Už to szelmjo bernužio.*

*Manę jauną iszleidei
Už to szelmjo bernužio,
Kur' ney kartą ne maczau,
Ney žodelį ne sakiau.*

*Jūs pragėre žirgužį,
Ir nū žirgo balnužį,
Pragers ir manę jauną
Ir nū rankų žėdužį.*

*Ticz, dukryte, nutylėk,
Nū to szelmjo tu pabėgk.
Motinele, ne galiu,
Wainikelio ne turiu.*

Я. ЭНДЗЕЛИН И ЛИТОВСКИЕ НАРОДНЫЕ ПЕСНИ

Зигмас ЗИНКЯВИЧЮС

Резюме

Впервые публикуется перевод на латышский язык двух литовских народных песен из сборника Г. М. Ф. Нессельманна, сделанный латышским языковедом Я. Эндзелелином в 1894 г.

J. ENDZĒLINS AND LITHUANIAN FOLK SONGS

Zigmas ZINKEVICIUS

Summary

The article deals with a Latvian translation of two Lithuanian folk songs from the collection of G.M.F. Nesselmann, which were translated by J. Endzelins in 1894.